
SZILI ISTVÁN KÉT ÍRÁSA*

I.

DOHNÁNYI ERNŐ: HAT ZONGORADARAB - OP. 41 (1945-46)
„A szavak soha nem tudják megmagyarázni a zenét”

Dohnányi Ernő (cultura.hu)

<https://www.youtube.com/watch?v=oZh9BowMfNc> (16:27)

Dohnányi Plays Dohnányi: The Complete HMV Solo Piano Recordings (Recorded 1929-1956)

A YouTube számára engedélyezte:

NaxosofAmerica, The Orchard Music (a következő lemezkiadó nevében: APR)

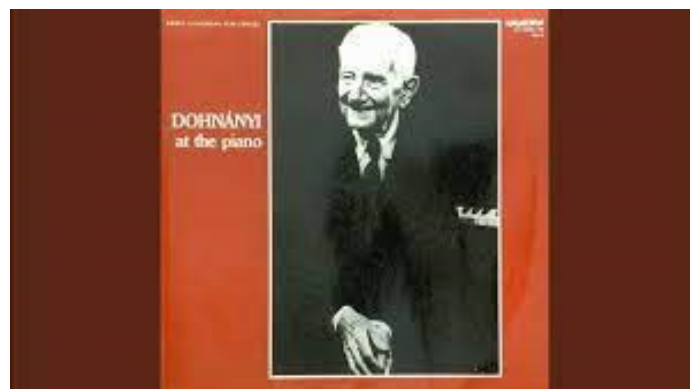
Ez idáig mindössze egyetlen teljes terjedelmű hangfelvétel található a Hat zongoradarab című op. 41 jelzetű műről a YouTube csatornán. Még hozzá a leghitelesebb előadótól, Dohnányi Ernőtől, vagyis a szerzőtől. (Nem tévesztendő össze a 6 koncertetűddel, op. 28) Egy-két részletét, a Canzonettát (Dalocska), és különösen a Cascades (Vízesések) címűt mások is, így *Prunyi Ilona*, és egy orosz zongoraművésznő (*Sofja Gülbadamova*) is előadta. Az utóbbit, a Cascades-t azonban négy perc alatt tudta csak eljátszani, szemben a szerző két és fél percével. De nem csak ebben a dologban, a virtuóztatásban van (volt) köztük különbség. „*Nem tudom, miért van az az érzésem, lehet, hogy azért, mert már régen nem hallottam őt a pódiumon, de azt hiszem, nem vagyok elfogult, és nem túlzok, ha azt állítom, hogy még soha azelőtt ilyen szépen nem játszott.*” Ezt Zachár Ilona, Dohnányi leendő harmadik felesége írta *Neukirchen-am-Walde*-ből Dohnányi Máriához. A YouTube-on hallható zene alighanem valamelyik korabeli rádiófelvétel lehet. Az előbbi idézetnek folytatása is van: „*A rádióban tetszik majd hallani a kis darabjait, melyeket itt alkotott oly finomak, oly mélyek,*

és amellet mégis oly hangulatosan kedvesek, nem csoda, ha itt oly nagy sikert arattak.” Igen, nagyon érdekes ez az adat, mert az előbbi levél keltezése 1946. július 17. Vagyis az alkotás időpontja korábbra tehető, még hozzá 1945-re. Mélylélektani elemzésre szorulna annak megállapítása, hogy 1945-ben mi is foglalkoztatta Dohnányi Ernőt Neukirchen-am-Walde-ban, Ausztriában. Mert e muzsikálásban cseppet sem tükröződnek a háború átélt borzalmai. Jóllehet, helyzetük itt meglehetősen kilátástalannak bizonyult, és komoly nélkülözésekkel járt. Ekkor talán már az a parancsolat sem érvényes, amit Goethével együtt vallott: „Alkoss, művész, ne beszélj.” Vagy, ahogy magának megfogalmazta: „a zene a gondolat nyelve, ami nem fejezhető ki szavakkal.” Szavakkal nem is, de magával zenével...?!

„A zeneszerző-Dohnányi műveit rendszeresen ott találjuk a pianista-Dohnányi programjaiban. Mindenekelőtt az új műveket: 1946. június 15-től a *Hat zongoradarabot* (op. 41), 1947. december 3-tól a *h-moll zongoraversenyt* (op. 42), 1951. március 3-tól a *Három különös darab* (op. 44) *Burlettáját* (no. 1), 1952. március 21-jétől *Nocturne-jét* („*Cats on the Roof*”, No. 2).” (Idézetek: dr. Konkolyiné dr. Kovács Ilona zenetörténésztől ([Dr. Kovács Ilona: A zeneszerző-Dohnányi](#), *Parlando* 2012/5.)

Dohnányi feladta tehát korábbi ellenszenvét a hangrögzítő eljárásokkal szemben, csakúgy, mint a saját művei sorsával szembeni közömbösséget. Ezt igazolja az a gyűjtemény is, amit a Parlando állított össze a Hungaroton kiadónál eddig megjelent Dohnányi-művekről.

Most pedig próbálkozzunk a lehetetlennel: „a szavak soha nem tudják megmagyarázni a zenét”. De segíteni a megértést, azt igen. Berlioz, Liszt Ferenc, Richard Straus óta nagyon is.

1. Impromptu (Andante espressivo e rubato) (00:00-tól)

„Pillanatnyi hangulatból született hangszeres darab, rögtönzés” – árulja el Chopin óta a szótár. Így van-e? Aligha, hiszen ez egy kacsintás a hallgatóra. Nagyon is átgondolt műfaj ez, bár a pillanatnyi hangulat létezését azért nem zárja ki. Hiszen minden zenei mű, minden vers vagy próza, minden műalkotás pillanatnyi hangulatokból tevődik össze. És valóban. Mintha valami távoli emlék szerte foszló nyomai élénkülnének, melyeket újra meg újra elnyom a feledés. A tiszta hangzatok minduntalan fals, félrevezető hangokba torkollanak. Szinte küzdenek, viaskodnak egymással, ami végül, egy távoli harangszó felidézésével az egész emlékkép elhalványodik.

2. Scherzino (Allegretto con mosso) – Tréfa (03:14-től)

Dohnányi szeretett tréfálkozni. Persze, a maga módján, azaz legtöbbször zenei hangokba bújtatottan. Ezúttal úgy tűnik, viccet mesél, melynek részletei (kérdések? válaszok?) csavaros útra viszik a viccmesélőt, aki a csattanót, és a vele járó nevetést csakugyan a végére tartogatja.

3. Canzonetta (Andante rubato) – Dalocska (05:21-től)

’Magyarnótát’ éneklő magányos férfi alakja tűnik elő. Bánatát a világ elé tárva énekel, eleinte harsányan, aztán egyre visszafogottabban, beletörődve a változtathatatlanba. Mintha a szerző a maga sorsát – számkivetettségét látta volna előre. Tudjuk, hogy mindvégig a honvágy gyötörte. Eszünkbe juttatja Bartókot is, Az éjszaka zenéjét. Itt is énekel valaki, „kicsit már ázottan”, de azzal a biztos tudattal, hogy holnap is nap lesz. A Canzonetta énekese nem remélheti ezt az érzést.

4. Cascades (Il più presto possibile) – Vízesések (07:20-tól)

Ezúttal lépcsős vízesést kell elképzelnünk. Nem Niagarát tehát, hanem pár deciméteres lépcsőket, ahol a víz számtalan módon és hangon csorog lefelé. Nem az első, és nem is az utolsó kísérlet e jelenség zenei ábrázolása. Mindmáig a leghíresebb Liszt Ferencről származik. Aki már járt olyan helyen, ahol ez a hanghatás maradéktalanul érvényesül, igazolhatja, hogy a lecseppenő, lecsorgó víz ugyanilyen hangú. Dohnányi nem akart versenyre kelni Liszt Ferencsel, de megmutatta, hogy hasonlót azért ő is tud. Az ilyesfajta „tudástól” eltekintve lebilincselő hatású mű ez, amiként a víz játéka is az.

5. Ländler (Tempo giusto, scherzando) (09:55-től)

Ausztriában vagyunk, de lehetnénk bármely alpesi országban, ahol németül beszélnek. Errefelé ugyanis mindkét ländler változat: – dallam és tánc – előfordul. Mégsem egészen úgy, ahogy azt most Dohnányi bemutatja. A táncban ott rejlik a valcer kissé (vagy nagyon is?) sántító változata, és a dallam sem tökéletes. Van valami vásári, mutatványosokhoz kötődő jellege. Amiben egyfajta nosztalgikus báj is felidéződik. Tudjuk, zeneszerzőnk mennyire kedvelte, mennyire kötődött a keringőhöz, mennyi fals változatát hallotta ki a „falusi zenészek” előadásából. Ezúttal is egy ilyennek vagyunk fültanúi.

6. Cloches (Andante con moto, mesto) – Harangok (11:59-től)

Miért, kiért szólnak a harangok? Nem köthetők semmihez, senkihez. Csak a harangszó- emlékekhez. Dohnányi harmadik felesége arról ír, hogy a zeneszerző Matyi fia haláláról értesülve komponálta ezt a darabot, az ő emlékének ajánlotta. Tehát nem a szerelmet akarta ábrázolni, elég súlyos akkordok ezek ... lásd: Ilona von Dohnányi: *Ernst von Dohnányi. A Song of Life*. Ed. by James A. Grymes. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2000, 148.)

„Az op. 41-es Hat zongoradarabot az esetek többségében Dohnányi egészében játszotta, de különféle csoportosításban olykor részleteiben is közönség elé vitte. Az eltérő karakterű darabok füzérében az egyik legnépszerűbb tétel a Cascades, a zongorairodalom korábbi híres „vízi zenéinek” (Liszt: A Villa d’Este szökőkútjai, Ravel: Jeux d’eau) allúziója, mely – ha a hangverseny hivatalos programjában nem is szerepelt – sokszor hangzott fel hatásos ráadásdarabként. A sorozatot mindenhol őszinte elismeréssel fogadták, az ősbemutatón is egyöntetű elismerést aratott vele a zeneszerző, később Amerikában is osztatlan sikere volt a művel.” (Kovács Ilona: *Dohnányi Ernő új perspektívában*. Budapest: Gramofon Könyvek, 2019, 372. Lásd még: uő.: „»Dirigálnom Salzburgban nem volt szabad!« Dohnányi Ernő hangversenyei Ausztriában (1944–47).” (Konferenciakötet a 70 éves Tallián Tibor tiszteletére), In: *Zenetudományi Dolgozatok 2017–2018*. Budapest: BTK Zenetudományi Intézet, 2019, 377–396, ide: 385–386.)

„A 2. világháború utáni Dohnányi-hangversenyeken a saját műveket bemutató blokkokban hangsúlyos szerepet kaptak a zeneszerző magyar vonatkozású művei is. Ennek oka egyfelől a művész honvágya lehetett. Soha nem tett le arról, hogy egyszer még visszatérhessen Magyarországra — bár ez a kívánsága sajnos

nem teljesült. Másfelől, számkivetettsége idején (és később is) kinyilatkoztatás lehetett részéről nemzeti hovatarozásának hangsúlyozása. A „magyar darabok” sorába tartozik a sokat előadott Változatok egy magyar népdalra (op. 29), a rendkívül népszerű és sokat játszott Rurallia Hungarica (op. 32) és a Pastorale, amiben a figyelmes hallgató a Mennyből az angyal című karácsonyi éneket ismerheti fel.

A zongoraművész a korábbi kompozícióból is válogatott. Élete alkonyán mintha már nem lett volna mindegy számára, hogy művei megszólalnak-e a pódiumon, vagy elmerülnek az ismeretlenség homályába. S egyáltalán, ha a legautentikusabb előadó sem ismerteti meg e műveket a közönséggel, akkor ki? Talán ez, valamint a repertoárbővítés lehet a magyarázata, hogy Dohnányi több olyan művet újból elővett, melyeket esetleg már negyedszázada, vagy még régebben nem hallhatott tőle a közönség, és megsaporodtak azok a szerzői estek is, ahol művei vezényleésével járult hozzá azok népszerűsítéséhez. Sőt – bár az élő hangversenyeket mindig is nagyobbra tartotta bármiféle „gépzenénél” –, élete vége felé már nem zárkózott el a felvételek készítésétől sem.

Dohnányi zongoraművészetét őrzik néhány hanglemezt, rádió- és tv-műsor, és egyetemi hangversenyeiről is maradtak fenn félig amatőr felvételek, játékának varázsát azonban csak kismértékben tudják visszaadni. Halálával a romantikus előadói tradíció egyik szuggesztív, ugyanakkor minden tekintetben fegyelmezett képviselője távozott a 20. század nagy előadóinak sorából.

Mint zeneszerző, Dohnányi nem volt forradalmár, ám tökéletesen tisztában volt korának minden újdonságával, jól ismerte kortársai műveit is. Tudatos döntés volt részéről, hogy Beethoventól és Schumanntól indult el, hogy aztán megtalálja saját, egyéni hangját. Egész életében kísérletezett a formákkal, a színekkel, a harmóniákkal. Legutolsó opusa is egy érdekes kísérlet, különböző korok ötvöztése: op. 48-as Passacaglia szólófurolára című műve a barokk egyik kedvelt variációs formáját idézi fel. Ehhez olyan dodekafon jellegű témát komponált, ami tonálisan zárul. Máig talány, hogy a darab Dohnányi ezúttal kissé ironikus színezetű humorának megnyilvánulása, vagy nagyon is komolyan kell vennünk az örök ifjú, a mű megírásakor nyolcvanhárom éves zeneszerző kalandozását a tizenkétfokúság világában.” (Kovács Ilona: „A zeneszerző Dohnányi – Dohnányi Ernő születésének 135. évfordulójára”. *Parlando* 54/5 (2012), <http://www.parlando.hu/2012/2012-5/2012-5-06-Kovacs.htm>. Utolsó megtekintés: 2021. március 27.)

II.

EGY FAUN DÉLUTÁNJA

Arnold Böcklin: Egy faun délutánja

[Erdei hangok, nyugtató zaj: a madarak csipognak és ... \(34:09\)](#)

Erdei hangok, madárcsengés, madár éneklés, tücsökhangok, erdei rovarok, természet hangok, pihentető fehér zaj, természet hangjai, zenék meditálásra, pihenő hangok, madárdalok.

[KABÓCA hangja / Cicada \(0:35\)](#)

[Zöld lombszöcske \(2:58\)](#)

[Fehér zaj 10 órán belül - a méhek zümmögése \(10:08\)](#)

[Wasps buzzing 🐝 Darazsak döngicsélnek \(2:03\)](#)

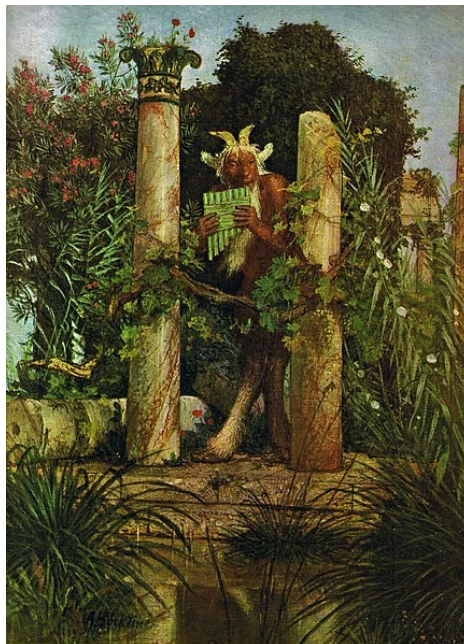
Mindent betölt a rovarzümmögés.

Ez még a kora délután. Kabócák, szöcskék, tücskök, méhek, darazsak, viráglegyek, bogarak. Mézédés barna lé csordul ki a túlrejt füge repedéséből. Egymás hegyén-hátán érkezve hangyák lakmározzák. Illata sűrű aromával veszi körül az öreg fát. Odalent a parton hullám hullámot követ, fröcsögve-locsogva omlik szét a hűvös víz a parti sziklákon. A magasban tenyérnyi kis felhő kócolódik önmagával, majd váratlanul, ahogy előkerekedett, eltűnik. A szellő fel-felerősödik, tengeri hínár, virágok és fenyőgyanta illataival átjárt forró hullámokat kavart. A tarló közepén egy vadkörtefa csaknem kör alakú

árnyékában kecskenyáj szűkölködik. A két nagy pásztoreb lihegő nyelvvel hever kissé távolabb, egy szalmakupac alig takaró árnyékában. A pásztor sehol. A kecskebak kiválik a nyájból, és a rézsűn leballag a tengerhez. A fiatalabbik eb utána cammog. A bak inni próbál a nyugtalankodó vízből. Nem lehet tudni, melyik: a sós íz, vagy az orrába fröccsenő víz, vagy mindegyik, meghátrálásra készíti. A kutya rosszalóan csóválja a fejét. A bak szomjasan nézi a távolba vesző vízsvatagot. Csak a szellő neszezése hallatszik, és a vízparton a hullámok locsogása. Karnyújtásnyira a víz alatti sziklákon kármin és tintakék pacnik fodrozódnak: pocakos viaszrózsák lapulnak a köveken. A viaszrózsák némák és veszélyesen kétértelműek. Most még a sirályokat sem hallani.

Mély, tunya álom nehezedik a tájra. Beleszürkülnek a látóhatár szigetei, elfekszenek a tenger nyíltszíni hullámai, elomlik rajtuk a fehér tajték. Az eperfán tanyázó nagy zöld hernyó félbehagyja a mohó falást, fejét a vékonyka ágra ejti és elalszik. A felforrósodott kőlap sárgafoltos gyíkja óvatosan árnyékba húzódik. A csend órája ez, a nyugalomé. Csak a kiszáradt fenyőtoboz puffan nagyot, amikor megfáradt termőfája végleg elbocsátja magától.

Szatírok, nimfák ideje ez – álmos satíroké, elpilledt nimfáké.

Arnold Böcklin: Faun a syrxen (pánsípon) játszik (kb. 1875)

Szinyei Merse Pál: Faun és nimfa (tanulmány) (1867)

Prelude a l'apres midi d'une faune - Claude Debussy, performed by Rudolf Nureyev
(11:00)

A partoldalban üreg ásít a tengerre. Jórészt fügelomb takarja, csak egészen közlelről lehet észrevenni. Nem barlang: ember alkotta bejárat. Még ajtókerete is van – magából a hegy homokkőéből faragták ki. Angol katonák készítették. Még a nagy partraszállási kísérlet idején. Amikor a hideg téli szélviharok elől bemenekültek a hegy belsejébe. Más elől, a folytonos aknatűz elől úgy sem menekülhettek. Most odafenn nyugszanak, a plató valamelyik temetőjében. Ott alszanak fönn, ahová élve sohasem juthattak el. Ők ásták, robbantották, vájták a sárgás-vöröses homokkőbe a bunkereket, fedezékeket, lépcsőket, kötözőhelyeket – és amelyek most üresen tátonganak a tengerre, csak a kíváncsi szellő szokott az üregekben megfordulni. Vagy a pásztor. Most is ott hortyog egy hevenyészett szénaágyon, éppen a bejárat mögött, ahol még nincs nagyon sötét. Ott hortyog, ruhástól, amit éjszaka sem vet le, csak ősszel, ha a vad esők miatt már nem lehet tovább legeltetni. Hortyog, és a nyál kicsordul a szája szélén.

Egyszer csak felriad! Az eb ott áll a lábánál, orrával bökdösi, hogy keljen fel. Le kell mennie a partra a bak után. A kutya mindezt az orrával és tekintetével mondja el, és a pásztor megérti. A bak szomjas. Most, hogy belekortyolt a tengerbe, még inkább. A pásztor tudja, hová igyekszik a bak. A

csékélyke kis forráshoz, amit csak a parti sziklákon bukácsolva lehet elérni. Ott egy erecske még a legnagyobb forráságban is kiserken a sziklák közül. Ha a pásztor kimélyíti az útját, egy-egy korty víz gyorsan összegyűlik. Csakhogy. Csakhogy a forrás nem az ő területén fakad. Oda ő nem járhat. Neki befelé kell hajtania az állatokat, a félsziget belseje felé, ahol telente erős zúgással egy szeszélyes folyó préseli át magát a szurdokon. Telente. Mert ilyenkor, a nyári hőségben már csak a legmélyebb, legvadabb szakaszokon akad némi poshadt víz a mederben. Ez a víz rendszerint kitart az őszi esőig. Nagy néha lezúdul egy-egy nyári zápor is, akkor ez a víz is felfrissül. De az is előfordul, hogy teljesen kiszárad. És akkor nincs tovább. Az ügyes pásztor ezért úgy legeltet, hogy az állatok ne nagyon kívánják a vizet. Hogy a víz tárhelye kitartson. De hát ez nem csak rajta, nem is csak a legeltetésen vagy az állatokon múlik.

Ide, a szurdokba kellett volna hajtania ma is, de valami megakadályozta ebben. Valami, aminek egyelőre még neve sincs. Valami, ami végül is mély bódulatba döntötte, és kénytelen volt nyájastól a part közelében delelni. Amíg aludt, minden világossá vált előtte. Most, hogy a kutya felébresztette, egyszeriben megint minden érthetetlenné vált. Semmire sem emlékezett, pedig egyében sem gyötörte az esztét, csak, hogy az álmát felidézze. Az eb előreszaladt, hogy a bakot megállítsa. A kótyagos pásztor is meglódult utána, és a következő pillanatban egy gyökerben megbotolva, nagyot buk fencezve előrezuhant a lejtőn. Egy tamariszkusz-bokor fogta fel, ott maradt mozdulatlanul, nyögdécselve. A kutya visszarahant hozzá és hangos csaholásba kezdett. Mivel a pásztor továbbra sem mozdult, a kutya ráncigálni kezdte. Ettől leesett a sapkája, és a kutya látta, hogy a pásztor fejbőre jókora darabon felrepedt. Lehunyta szemére lassú, iszamós vér szivárgott. A pásztor továbbra sem mozdult.

A tábor ilyenkor a maga életét élte. Az asszonyok már kora délelőtt befejezték a mosást, és most az agyagos földbe vájt földkatlanok tűzénél valami ebédfélét kotyvasztottak. Tarkabarka rongyos gönceiket a nap felé hajló domboldalon a kecskék által csupaszra rágott bokrokra teregették. Mindezt csak a szemközti domboldalról lehetett volna látni. Ott viszont még a kecskék sem jártak: a bozót csak a kígyók és bujkáló madarak számára volt átjárható. Az öregebbek lassan pőfékelve heverték egy fügefafa árnyékában, a fiatalabb férfiak a másik fa alatt kártyáztak és hangoskodtak. Néhány gebe heves farok csapkodással próbált megmenekülni legalább még egy napra a bögölyhad, és éhezés okozta gebehaláltól. Csak hagyománytiszteletből tartották őket, a vajda

kedvéért, aki úgy gondolta: ló nélkül és a vele járó szag nélkül már semmit sem ér az élet. Mert a fiatalabbak robogón jártak, vagy sok évtizede kiszuperált nagy amerikai cirkálókon, amelyek elől nehéz volt kitérni a félsziget keskeny útjain. Még szerencse, hogy száguldozni már nem tudtak, legfeljebb a meredek lejtőkön, motorfék nélkül.

Régi táborhelyük volt ez, nyári vándorlásaik végpontja, ahonnan csak a parti őrseget kijátszva, sötét és viharos éjszakákon lehetett átmerészkedni valamelyik görög szigetre. Akkoriban még virágzott a csempészet: főleg egyiptomi dohányt, cigarettát és tűzkövet vittek és hoztak magukkal. Nagynéha pénzt is hoztak, amerikai dollárt, ha el nem költötték a szigeti ivókban, lebujokban. De már ennek a kockázatos útnak sem volt sok értelme, mert a szigetlakók megfogyatkoztak: mindenki a szárazföldre igyekezett, ahol könnyebbnek tűnt az élet. Mégis évről évre felkeresték ezt a csendes partszakaszt, ahová ritkán néztek be a csendőrök, ha egyáltalán benéztek. Ha másért nem is, legalább a nyugalomért megérte: itt végre rendezhették soraikat. Mert kaland útközben is éppen elég akadt: szinte mindig lemaradt valaki a csoporttól, és még jó, ha csak valamelyik börtönben. Igaz, új csatlakozók is akadtak, és velük is tarthattak, ha valaki a csapatban már ismerte őket. Az eladósorba kerülő lányok miatt természetesen, akik minderre fittyet hányva évről évre lejártak a közeli sós tóhoz, ott susmorogtak, viháncoltak egymás közt naphosszat, egymást fröcskölve meztelenkedtek, és sikítózva a mélyvízbe menekültek, ha valamelyik török pásztor véletlenül arrafelé terelte a nyáját. Meglehet, a pásztorfiúk szemérmesebbnek bizonyultak a lányoknál, mert a látvány elől mindig eltakarták az arcukat. Úgy hírlett, aki a sóstóban megfürdik, elsőként fiúgyermeket fog szülni. Az pedig a cigány értékrendben nem volt elhanyagolható szempont.

Most azonban, ezen a forró, fülledt napon minden másként történt.

A mindig különködő, erősen serdülő Asi egyedül kóborolva, lepkéket és gyíkokat kergetve-fogdosva, egyszer csak egy nagy tisztásra érkezett, ahonnan a bozótot valaki kiirtotta. A tisztás egészen a domb tetejéig húzódott, így hát Asi is felkapaszkodott oda. Még sohasem volt ilyen magasan: úgy érezte, akár felhő is lehetne, amelyik szabadon lebeg a kéklő vizek fölött, majd elsodródik a hegyek fölé, látja az erdőket és a falvakat, látja az utakat és a jövő-menő embereket. Asi tényleg messzire ellátott: még a táborukat is látta, a sok-sok száradó ruha tarka foltját és a vékonyka kékesfehér füstpamacsokat. A tengeren a csatorna felől egymást követték az óriáshajók: pirosak, feketék, zöldek vagy

fehérek. Hosszú, fehér vízesík támadt a nyomukban, amiről Asi azt gondolta, hogy az maga a vízi országút, ami azonban csak a hajók mögött látszik, előttük sohasem. Asi még egyszer sem ült hajón, csak rozoga csónakon: azon evickélve jutottak el a félszigetre is, éjszaka, nehogy a parti őrség elfogja őket. Csak a férfiak jöhettek autóval (és emiatt nagy kerülővel), azok sem egyszerre, hogy ne legyen feltűnő. Persze, a csendőrök és a környékeliek tudtak róluk, de nem bántották őket, mert ők sem bántottak senkit.

Asi a magasból bámeszkodva váratlanul észrevette a pásztort. Egy mély völgy peremén lassan-lassan lépkedve a sóstó felé terelte állatait, pedig ott semmi keresnivalója sem volt, és különben is az ott termő sziksófűtől csak szomjasabbá váltak volna a kecskéi. Asi tudta, hogy a lányok szándékosan bolondítják a pásztort, de azt gondolta, ebben csakis a lányok bűnösek. És most kiderült, hogy a pásztor is vétkes: megkívánta a fürdőző lányok látványát. Különösen a lábuk tövén tenyésző dús emberi gyapjú, és csillogó, barna kebleik duzzanata igézte meg. Azt gondolta, a lányoknak ott is van egy-egy hatalmas szemük, amelyikkel nem oda néznek, mint az arcon lévőekkel. Emiatt nagyon kell vigyáznia az embernek, nehogy a kebel-szemek megigézzék. Ha csak egyetlen verssort is tudott volna idézni a Koránból, ilyenkor egészen biztosan azt mondogatta volna. Ámde tanulatlan volt, talán kissé nehézfejű is, azért csak azt ismételte, hogy Allah, Allah. Szutykos tenyerével eltakarta a szemét, de rosszul összezárt ujjai rést hagytak és azon keresztül mégiscsak kilesett a lányok felé.

Most a másik irányból négy-öt lány közeledett a tóhoz. Onnan nem láthatták a pásztort, és az sem láthatta őket. Csak egyedül Asi volt, aki mindenkit látott. Ezért Asi figyelt és várt, úgy érezte, komoly színjáték van készülében.

A tizennyolc éves pásztort télen elhalt apja helyébe választották meg, bízva, hogy ő is konyít valamit a kecskeőrzéshez, jóllehet, azelőtt ritkán látták a nyájak mellett forgolódni. Csatangolni persze eleget látták, mert örökké a vízmosásokat bújta, ahol minden kígyófészket ismert, és a madarakét is, no meg a rókalyukakat. Nem félt semelyik állattól sem, de a kígyókkal azért óvatos volt, még a kétméteres siklókcal is. A tengert azonban nem szerette: nem tudott úszni, és ha csónakba ültették, elszédült a hullámozó víztől. Lehet, hogy falubolondja volt, noha csendes, magának való bolond. Soha nem kényszerítették iskolába, maga sem kívánczozott oda, a hangos, verekedős, vagy beképzelt korabeli fiúk-lányok közé. Nagy néha csúfolták, így ragadt rá a „Bödzsek Csobán”, vagyis a

Bogárpásztor név. Sohasem haragudott, ha így szólították, inkább büszke volt a nevére, hiszen tényleg ő volt a bogarak pásztora. Az igazi nevén csak otthon szólították, de nem szerette ezt a Yunus-t, vagyis Jónás-próféta történetéből származó nevet sem, mert nem szerette a tengert. Inkább a hatalmas galacsinhajtókat kedvelte, amint jókora trágyagombócokat görgettek hangyaszorgalommal, szinte fejen állva, mindig hátrafelé, akár a lejtővel szemben is. Egyszer ő is megpróbált így haladni, kézen állva, sőt hátrafelé, de rögtön elbukfencezett. Talán, ha neki is hat lába lett volna...

A pásztorság ínyére való dolognak számított: éjjel-nappal kint lehetett a szabadban. Éjszaka befeküdt a kecskái közé, a kutyákra bízta a nyáját, amelyek ilyenkor békésen kérődzött. Jó világ volt ez, nem zavarta őket semmi, errefelé nem fordultak elő sem medvék, sem farkasok. A sakálokat meg elkergették a kutyái.

Úgy teltek a napok, olyan kiszámítható egyformasággal, hogy azt lehetett gondolni: ez már maga a Paradicsom, a létezés lényege, e fölött, vagy ezen túl már nincs, és nem is lehet semmi. Így telt Bödzsek Csobán élete, egészen addig, amíg egy szép napon kiabálást nem hallott a sóstó felől. Kihallotta a hangokból, hogy nők kiabálnak, vagyis tilalmas lények, akik azonban sikítoznak, mert talán bajban vannak. És korán elveszített anyjára, Fatihára gondolt, akit nagyon szeretett. Botját markolva sietősen a tó felé terelte az állatokat. Ám amit akkor ott meglátott, attól leesett az álla.

Most végre minden újra kitisztult. A teste olyan könnyűvé vált, hogy lebegni kezdett. Először csak a meredek part szúrós bokrai fölött, aztán magasabban is, ahol a sirályok járnak. Aztán a sós tó fölé érkezett, könnyedén és szabadon, és hangosan ujjongani kezdett, dalra fakadt a meztelen lányok látványától. *Hurik* és *peri-k* – ujjongott, – itt vannak a hurik és perik a mennyországból! Nyáját hátrahagyva leereszkedett a lányok közé, mindkét kezét feléjük nyújtva. Maszatos arcán földöntúli mosoly jelent meg, a boldogság eleven lenyomata. A perik természetesen közönséges cigánylányok voltak, cseppet sem szégyenlősek, sőt inkább pajzánul kihívók. Mintha tudatában lettek volna, hogy a pásztorfíú mit sem tehet velük, ők viszont lemérhetik a hatást, amit testük látványa egy férfiban kelthet. Ez a hatás úgy hatalmasodott el Bödzsek Csobánon, akár az öreg bak gerjedelme a fiatal és üzekedő nőtény kecskék láttán. Ám Bödzsek nem tudta mire vélni a testén megtapasztalt változást, majd, hogy megrettent tőle. Szentül hitte, hogy valami baja támadt, a bűnös látványból eredő baja, bár azt sem tudta, hogy mindebben mi is a bűnös,

és hogy mi a baj. Mert hát kellemes bajnak tűnt, izgatónak, ártalmatlannak. El akarta titkolni állapotváltozását, de a lányok közrefogták, ismeretlen szavakat duruzsoltak a fülébe, varázsigéket, bűvös verseket és mámorító dallamokat. Egyikük szájon csókolta, az ő szájába csurgatva a nyálát, és ez a nyál fűszeres ízű volt, keserédes, zsibbasztó. Mindenhol cirógatták, ahol csak érték, amitől Bödzsek legszívesebben elrepült volna, de nem tudott, mert a lányok ledöntötték a földre, és gombolgatni kezdték a ruháját. Már nem tudta, mi történik vele, körülötte, hagyta, hogy azt tegyenek vele, amit tesznek. A fergeteges ujjongásban, a merész érintések hatására egyszer csak hirtelen-váratlan egy lüktető és forró szökőkút tört belőle elő, amire a lányok hangos sivítással feleltek, szétrebbentek, felkapkodták ruháikat is gyorsan eltűntek a bozótban.

Bödzsek ott feküdt a tűző nap alatt, szédülve az előbbi élmény hatásától, szédülve, kábultan, messzire, nagyon messzire távolodva a való világtól. Csak kutyái ugatására neszelt fel, akkor jutott eszébe, hogy hol van, és, hogy mi történt, ha igazán megtörtént. Ámde megtörtént, ezt árulta el a teste, és szerte szórt szutykos ruhái. A kutyák élesre állították benne a kötelességérzetet: feltápáskodott, úgy-ahogy lemosakodott a sós vízben, felkapkodta a ruháit, és állatai után eredt.

A hurik között voltam, itt jártak a perik! – örvendezett továbbra is magában, – ilyen hát a Paradicsom! Ilyenek a tündérek! Óh Dzsenet, Dzsenet, óh peri-k, óh tündérek! Óh, Allah!

Maga sem tudta, hogyan botorkált el a nyáj után a tarlóig, ahol véget ér a világ, mert a part meredeken a tengerbe szakad. Csak azt tudta, vagy inkább érezte, hogy nagyon-nagyon fáradt, zsibbad az ajka, és a déli hőség szinte béklyóba verte a lábát. A kutyákra bízva árnyékba terelte hát kecskéit, maga pedig bemászott a partfal bunkerébe és szinte azonnal mély álomba zuhant.

Asi látta ugyan a pásztorfiú és a lányok hancúrozását, de nem igazából értette a történeteket. Attól fogva, hogy Bödzseket ledöntötték a lábáról, már semmi értelmezhetőt sem látott, csak a legvégét, amikor a fiút a földön hagyva szétrebbentek. Egy pillanatra azt hitte, hogy megölték, de látva, amint megmozdul, majd feláll és megmosakszik, megkönnyebbült. Bödzsek tetszett Asinak, megérezte benne a hozzá hasonlót, aki ugyancsak az árkot-bokrot bújta. Most nem számított, hogy Bödzsek nem volt cigány, csak az, hogy kint él a természetben és ritkán lát a feje felett fedelet. Asi követte a tekintetével a nyáj és pásztora útját, és észrevette, hogy Bödzsek meg-megtántorodva bizonytalanul

lépeget. Rájött, hogy a lányok elkábították, ezt tették azokkal a náluk fiatalabb táborbeli fiúkkal is, akiket be-becsaltak a bozótosba egy kis ismerkedésre. És Asi szaporán elindult lefelé, hogy a pásztorral találkozzon.

A fejseb lüktetéséhez a nap égető forrósága társult. Bödzsek ki akarta nyitni a szemét, de valami erősen leszorította. Megmozdult, de olyan éles fájdalom nyilallt a bal kezébe, hogy szinte elájult tőle. Most meghalok – ezt gondolta, – megfizetek a földön szerzett tilalmas boldogságért, amit csak a Paradicsomban lett volna szabad megismernem. Mozdulni már nem tudott, türelmesen várta hát az Angyalt, aki a lelkét a Paradicsomba átlíbbenti. Hamarosan meg is érezte a cirógatását, csak azt furcsállta, hogy a kutya acsarogva ugat, pedig, úgy gondolta, az Angyal láthatatlan. Arcán is érezte a cirógatást, hűvös és nedves volt az érintés, ami többször is körbejárta lezárt szemét, kiszáradt ajkát. Majd érezte, hogy az Angyal leoldja az oldalán lévő kulacsot, és itatni próbálja. Mintha valaki azt mondogatta volna, hogy „Élsz? Élsz?! Akkor igyál!” Nagyon furcsa, érthetetlen beszéd ez, éppen akkor, amikor ő meghal. Gondolataival mit sem törődve finom ujjak óvatosan felnyitották a szemhéját, és az erős fényt eltakarva egy kócos arc bámult az ő arcába: az Angyal arca volt. Az Angyal nagykeservesen megitta, miközben karjával alátámasztotta a fejét, mert az elesése óta lefelé lógott.

- Angyal, hát te vagy az? – szólta Bödzsek a lányhoz. – Már meghaltam?

- Dehogyan haltál! És én nem vagyok angyal, hanem Asi vagyok, a Különc...egy cigánylány, - válaszolt a lány Bödzseknek.

– Megsebesült a fejed! Mi történt veled? Bántott valaki?

Asi azt gondolta, a táborbeli fiúk agyabugyálták el Bödzseket a tóparti kiruccanás miatt. De Bödzsek nem válaszolt, mert nem ismerte Asit, és nem akarta elárulni, hogy mi történt. Asi unszolni kezdte, hogy keljen fel. Ekkor vették észre, hogy Bödzsek bal karja eltört. Mégis fel kellett állnia, a köves lejtőn nem maradhatott. Nagy keservesen, jobb kezével Asiba kapaszkodva feltápáskodott, aki alig tudta biztonságosan megtartani a még mindig tántorgó Bödzseket.

- Ki tette ezt veled? – kíváncsiskodott Asi továbbra is, de Bödzsek a kecskéit kereste tekintetével. Csak a kutyákat hallotta, amint egyre távolodva fegyelmezték a nyáját.

- Elszöknek a kecskék, - mondta rémülten Bödzsek, jaj, elszökik a nyáj!

- Maradj veszteg! – parancsolt rá Asi. Ül le ide! – és egy fenyőfa tövébe leültette a fiút. – Ne izegj-mozogj, és főleg ne akarj elmenni innen. Mindjárt hozom a segítséget. Meg foglak gyógyítani, és a kecskéid sem vesznek el! Igyál még egyet, mert most egy időre eltűnők!

Bödzsek faggatózni szeretett volna, de a lány pillanatok alatt eltűnt. Csak most érezte, mekkora a forróság, ami belülről is égette, ugyanakkor rázta a hideg, és törött keze annyira fájt, hogy kicsordultak miatta a könnyei.

A félárnyékú fenyőkön fülrepszó hangossággal himnuszukat kezdték énekelni a kabócák. A monoton zsvaj elbágyasztotta Bödzseket. Egyhamar aligha hagyják abba, - gondolta. Hátát a fának támasztva egykettőre elszunnyadt, így már nem látta, amint egy kis aranyfényű gyík óvatosan a lábára mászott. Nagy fehér felhők göndörödtek a tengeri látóhatár alá. Bödzsek egy fakeretes fűágyon heverészett, kecskéktől körülvéve, a Kócos Angyal énekét hallgatva. Olyan szép volt az ének, hogy a madarak is mind odagyülekeztek hallgatni. A kecskék leheveredtek és abbahagyták a kérődzést, a kutyák is elpilledtek, csak fél szemüket tartották nyitva, az Angyalra figyelve. A tenger is visszafogta magát, hangoskodás helyett csak egy-két lics-loccsal jelezte, ő is az énekre figyel. Nagyon, nagyon régi ének volt, a távoli letűnt időkből való. Egy pásztorfiúról szólt, aki kecskéket legeltetett a virágos hegyoldalon, és összetalálkozott egy tündérlánnyal. A tündér a virágokban lakott, és most elpanaszolta a pászornak, hogy a kecskék tönkreteszik az otthonát, zaklatják a testvéreit, rokonait. Ne legeltessen hát ott, ahol virágok vannak. Ha megígéri, hogy megteszi, jutalmul őt kapja feleségül. De ha félrevezeti, őt magát is kecskévé változtatja.

Bödzsek erre felriadt, és egyszeriben Asit látta a partoldalon, amint hozza a segítséget. A tábor apraja-nagyja törtetett utána, és nem lehetett kétséges, hogy ennyi segítségtől meg fog gyógyulni.

De vajon hová kóboroltak el a szomjas kecskék?

***Szili István** nyugdíjas főiskolai oktató (ELTE Tanárképző), biológus - és zenekedvelő. Zenei témájú írásai megjelentek már többek között a Természet Világa c. folyóiratban, és a Napút c. online folyóiratban.